

Nr 88.

Ankom till riksdagens kansli den 29 mars 1938 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund jämte motioner.

(4:e avd.)

I en den 28 januari 1938 dagtecknad proposition, nr 74, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar, med Luossavaara—Kiirunavaara samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i enlighet med ett vid propositionen fogat förslag.

Ifrågavarande avtalsförslag är av följande lydelse:

Förslag till avtal.

Mellan Svenska staten, å ena sidan, samt Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag, nedan kallat LKAB, och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, nedan kallat TGO, å andra sidan, har träffats följande avtal.

1) LKAB äger — under förutsättning att trafikförhållandena icke lägga hinder i vägen — att för tiden intill den 1 oktober 1940 utöver de i 1927 års malmavtal medgivna maximikvantiteterna bortfrakta ytterligare högst 6 miljoner ton malm från gruvfälten Kiirunavaara, Gällivare och Luossavaara på de i sagda avtal fastställda fraktvillkoren. Malmkvantitet, som på grund av denna bestämmelse bortfraktas, benämnes här nedan merbrytning.

2) Av bolagets vinst, beräknad med tillämpning av 1927 års avtal, skall ett belopp, som vid lika fördelning av sagda vinst på bolagets hela malmproduktion motsvarar en tredjedel av den å merbrytningen för året belöpande vinstandelen, användas till extra avskrivning genom avsättning till en avskrivningsfond. Den efter nyssnämnda avsättning återstående vinsten skall fördelas mellan preferens- och stamaktierna på sätt i § 5 av 1927 års avtal föreskrives, i den mån densamma icke genom fondering enligt § 4 i 1932 års malmavtal undandrages från vinstfördelningen.

Med avseende å beslut om eventuellt förfogande över avskrivningsfonden för verkställandet av avskrivningar gäller vad i § 4 av 1932 års malmavtal finnes föreskrivet.

3) Oavsett upplägget av här ovan avhandlade avskrivningsfond skall det åligga LKAB att årligen verkställa lika stora avskrivningar, som eljest ålegat bolaget enligt 1927 års avtal.

4) I händelse statsinlösen av stamaktierna i LKAB enligt 1927 års avtal

kommer till stånd, skall, vid uppskattning av den till grund för beräklandet av lösesumman liggande medelnettovinsten per ton malm, iakttagas,

att vinsten för de år, under vilka avsättningar till avskrivningsfond enligt punkt 2 här ovan blivit verkställda, skall ökas med sålunda avsatta belopp, samt

att bolagets årliga utgifter under den i §§ 25 och 26 av nyssnämnda avtal omförmälda tioårsperioden skola ökas med tre procent av de belopp, som före respektive års ingång blivit enligt punkt 2 här ovan avsatta till avskrivningsfonden.

Vid inlösen skall TGO icke tillgodoföras någon del av avskrivningsfonden.

5) Under tiden intill den 31 december 1940 äger TGO öka exporten av malm från Grängesbergs Gruvaktiebolag tillhöriga gruvor i Grängesberg med sammanlagt högst 600,000 ton utöver i 1927 års avtal fastställt maximum.

6) a) Till § 17 första stycket i 1927 års malmavtal¹ göres följande tillägg:

I den mån malmen användes för järntillverkning inom Norrbottens län, må staten eller den eller de, till vilka staten överlåter sin rättighet, utan höjning av priset utesluta malm med högre fosforhalt och begränsa leveransen till malm med lägre fosforhalt, varvid maximikvantiteten 100,000 ton minskas med den uteslutna kvantiteten.

b) För järntillverkning i Norrbottens län åtager sig LKAB att, därest staten så påfordrar, utan inskränkning i de kvantiteter, som bolaget avtalsenligt äger bortfrakta från sina gruvfält, årligen bryta och till ett pris motsvarande självkostnaden ökad med 10 % tillhandahålla staten eller den eller dem, till vilka staten överlåter sin rättighet, intill 100,000 (etthundratusen) ton fosformalm från Gällivare och/eller Kiirunavaara. Med fosformalm förstås härvid malm med en genomsnittlig fosforhalt, vad Gällivare angår, av 0.7—1.0 % och, vad Kiirunavaara angår, av 1.5—2.0 %. Vid praktiskt taget lika användbarhet skall malm från Gällivare i första rummet ifrågakomma. För leveransen skola gälla samma bestämmelser, som under § 17 a—g i 1927 års malmavtal angivas för leveranser från Luossavaara.

I anslutning till propositionen har utskottet behandlat följande motioner:

I motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 243, av herr C. I. Asplund och den andra inom andra kammaren, nr 362, av herrar K. G. Viklund och E. Hage har hemställts, att riksdagen ville bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 74 med följande ändringar och tillägg till punkten 6) i malm-

¹ Av § 17 anser sig utskottet böra här återgiva följande:

§ 17.

LKAB åtager sig att, därest staten så påfordrar, utöver den kvantitet, som i § 3 omförmäles, årligen bryta och till ett pris, motsvarande självkostnaden, ökad med 10 procent, tillhandahålla staten eller den eller dem, till vilka staten överlåter sin rättighet, intill ett hundratusen (100,000) ton malm från Luossavaara av olika malmsorter i samma proportion, som faller vid årets brytning i dess helhet.

Rörande bolagets leveransskyldighet enligt denna paragraf skall gälla följande.

d) I självkostnaden skall inräknas dels de direkta utläggerna för arbetslöner, material och transporter, dels andel i kontorskostnader och övriga allmänna omkostnader, dels ock andel i amortering och ränta å anläggningskostnaderna.

Självkostnaden må icke beräknas högre än den i bolagets räkenskaper beräknas för annan under året i Luossavaara bruten malm.

avtalsförslaget angående malmleveranser för järntillverkning inom Norrbottens län:

6) a) Till § 17 första stycket i 1927 års malmavtal göres följande tillägg: I den mån malmen användes för järntillverkning inom Norrbottens län, må staten eller den eller de, till vilka staten överlåter sin rättighet, utan höjning av priset *utbyta erbjudna, för förädlingsverket olämpliga malmkvantiteter med för hög fosforhalt mot slig med lägre fosforhalt från anrikningsverket i Gällivare, till ett sammanlagt belopp av högst 100,000 ton.*

b) Näst sista meningen får följande lydelse: — — — Vid praktiskt lika användbarhet skall malm *eller malmmull* från Gällivare i första rummet ifrågakomma. Där ytterligare behov uppstå av anrikad slig utöver vad anrikningsverket i MalMBERGET kan producera eller av fosforrik malmmull från de övriga LKAB tillhöriga gruvfälten må behovet täckas enligt bestämmelserna i 16 § av 1927 års malmavtal.

c) Därest staten finner det för säkerställande av landets behov av råvara för fosfater även vid längre tids avstängning av råfosfatimporten påkallat, åtager sig LKAB att mot skälig ersättning till staten eller den eller dem, till vilka staten överlåter sin rättighet, överlåta allt från järnmalmsanrikningen avgående apatithaltigt avfall jämte de apatitrika skarnbergarter, som falla vid malmbrytningen eller kunna brytas särskilt för sig, för utvinnande av apatit. Skulle en sådan anläggning av staten anläggas å annan plats än MalMBERGET, bör fosforrik malmmull från LKAB:s gruvfält i Norrbotten levereras dit, därest brist å nämnda råvara råder.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 244, av herr *D. Hansen* m. fl. och den andra inom andra kammaren, nr 360, av herr *E. Hage* m. fl., har hemställts att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 74 ville besluta, att den i 1927 års malmavtal fastställda fördelningen av den totala brytningen av malm mellan Luossavaara—Kiirunavaara, å ena, samt Gällivare (MalMBERGET), å andra sidan, jämväl skall gälla för den ökade kvantitet malm, som i propositionen föreslås skola få utfraktas.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 245, av herr *D. Hansén* m. fl. och den andra inom andra kammaren, nr 361, av herr *E. Hage* m. fl., har hemställts, att riksdagen måtte i samband med ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 74 hos Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t söker åstadkomma att minst en tredjedel av den samlade malmfraktningen från Luossavaara—Kiirunavaara AB:s malmgruvor i Norrbotten utfraktas över *svensk* hamn (Luleå) antingen på så sätt, att detta vid det slutliga avtalets ingående med bolaget fastställs i nämnda avtal eller på annat sätt, exempelvis genom en särskild överenskommelse vid sidan av förstnämnda avtal.

I en inom andra kammaren av herr *E. Åqvist* väckt motion, nr 359, har hemställts, att riksdagen för sin del måtte antaga det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 74 fogade förslaget till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund med den ändrin-

gen, att — sedan en tredjedel av den å merbrytningen för året belöpande vinstandelen avsatts till extra avskrivning genom avsättning till avskrivningsfond — den återstående vinsten fördelas på så sätt mellan preferens- och stamaktier, att preferensaktierna erhålla två tredjedelar och stamaktierna en tredjedel.

Slutligen hava inom andra kammaren väckts dels av herr *H. Hagberg* m. fl. en motion, nr 159, vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till regeringen anhåller om preciserade förslag för ett snabbt helförstatligande av de gruvor och anläggningar, som drivas av Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag;

dels ock likaledes av herr *H. Hagberg* m. fl. en motion, nr 363, vari hemställts, att riksdagen, därest motionen nr 159 icke bifalles, med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 74 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om nytt förslag till förändring av malmbrytningen vid Lapplandsgruvorna, varvid följande synpunkter böra vara vägledande:

1. Reglerna för inlösen förändras så, att en inlösen 1947 under inga förhållanden får bli dyrare än vad som förutsetts i 1927 års malmavtal.

2. Bestämda regler uppställas för bolagets bokföring, som dels möjliggöra en offentlig kontroll, dels omöjliggöra de i motiveringen exemplifierade manipulationerna.

3. Kiruna och MalMBERGETS municipalsamhällen skola äga att helt liksom kommunerna beskatta bolaget. Värdeminskningsavdrag för bruten malm, för byggnader och maskiner, som går utöver 1927 års malmavtal och inte motsvaras av avskrivningar, får icke förekomma. Royaltyn betraktas som vinst och beskattas i vanlig ordning.

4. Bolaget ålägges att bryta minst en fjärdedel av den samlade malm-mängden i MalMBERGETS gruvor.

5. För att säkra en ökad export över Luleå bör minst en tredjedel av malmen skeppas från Svartön.

6. § 23 i 1927 års malmavtal bibehålles med den förändringen att årtalet 1937 helt slopas, varigenom minimigarantien för Luleå stad även i fortsättningen upprätthålles.

7. Vid järnmalmsförsäljning till ett järnverk i Norrbotten bestämmes priset med företrädesrätt för MalMBERGETSMALM vid lika användbarhet till bolagets genomsnittliga självkostnader per ton plus 10 % vid gruvorna i Kiruna och MalMBERGET.

8. Bestämd uppgörelse träffas med Grängesbergsbolaget i fraktfrågan som utesluter en godtycklig debitering för Luossavaarabolagets malm. Järnvägsmalmerna få ej rubbas nedåt.

9. Den planerade fonden genom merbrytningen ställes till regeringens förfogande för att vid konjunkturrubbningar ge de norrbottniska kommunerna och landstinget ett skäligt stöd.

10. Åtgärder vidtagas för att säkra en pension åt de gamla arbetarna av 150 kr. i månaden och att en motsvarande trygghet tillförsäkras bolagsarbetarnas åldriga änkor.

Efter det tidigare genom undersökningar av Sveriges geologiska undersökning samt också av olika enskilda ådagalagts att värdefulla järnmalms-tillgångar funnos i Luossavaara, Kiirunavaara och Gällivare igångsatte år 1884 ett huvudsakligen engelskt företag arbetet å riksgrensbanan. Detta företag hade också betingat sig rätten att bryta malmen vid Gällivare. Sedan bandelen Luleå—Gällivare provisoriskt färdigstälts, inköptes och fullbordades denna bandel av staten, varefter år 1898 beslutades riksgrensbanans fortsatta byggnad som statsbana. År 1903 kunde jämväl sträckan Gällivare—Riksgreänsen öppnas för allmän trafik.

År 1902 hade preliminärt med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och aktiebolaget Gällivare malmfält avtalats statsinköp av dessa bolags gruvor och övriga egendom. Sedan emellertid det sålunda preliminärt träffade avtalet fått förfalla, anmälde trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund den 1 april 1903 hos Kungl. Maj:t, att det villkorligt av G. E. Broms inköpt större delen av aktierna i ovannämnda båda gruvbolag. Huvudmotiven angävos vara att bevara dessa tillgångar åt Sverige samt att mellan Grängesbergsbolagets mellansvenska gruvfält och dessa nya gruvföretag åstadkomma samförstånd om malmförsäljningarna. Grängesbergsbolaget hemställde om avtal med svenska staten rörande dels järnvägsfrakterna dels ock ett statslån på 20,000,000 kronor för att övertaga och ordna de båda norrländska bolagens affärer. En i anslutning härtill för 1903 års riksdag framlagd proposition avslogs emellertid av riksdagen.

Vid 1907 års riksdag framlades sedermera en förnyad proposition, vari erinrades om den länge hysta önskan, »att staten själv måtte komma i besittning av ifrågavarande malmfält», men att med hänsyn till det värde de numera erhållit det icke längre kunde ifrågasättas, att staten *omedelbart* inköpte desamma. Det hade därför gällt »att träffa en anordning, varigenom staten med mindre uppoffringar än ett dylikt köp skulle medföra kunde komma i tillfälle att förvärva malmfälten». Från dessa utgångspunkter tillkom 1907 års malmavtal, varigenom staten erhöU halva aktiekapitalet i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag (varmed jämväl följde Gällivare malmfält) och dessutom tillförsäkrades rätt att år 1932 inlösa Grängesbergsbolagets anpart i malmfälten. Enligt ett avtal av 1922 uppsköts sedermera tiden för inlösen till den 31 december 1936, varefter år 1927 följde ett nytt, ännu gällande avtal om rätten till ifrågavarande lappländska malmfält.

Staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund äga vardera hälften av aktiekapitalet, 110,000,000 kronor, i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag. Statens aktier betecknas såsom preferensaktier och Grängesbergsbolagets såsom stamaktier.

Beträffande *vinstfördelningen* gäller enligt 1927 års avtal att staten för tiden t. o. m. den 30 september 1947 äger rätt till royalty av en krona 50 öre för varje bortfraktad ton järnmalm. I den mån vinsten för de olika åren därtill förslår, skall Grängesbergsbolaget såsom stamaktieägare därefter erhålla en utdelning motsvarande statens royalty,

varefter eventuellt återstående vinst lika fördelas mellan de båda intressenterna. Den 30 september 1947 och sedermera vart tionde år den 30 september äger *staten rätt att inlösa* stamaktierna mot en lösesumma, som, på sätt i avtalet närmare bestämmes, beräknas till hälften av det kapitaliserade värdet av medelnettovinsten å en brytningskvantitet av 4,250,000 ton järnmalm. Därest inlösen icke sker den 30 september 1947, skall, för tiden efter nämnda dag och intill dess *staten* begagnar sig av sin inlösningsrätt, Luossavaarabolagets nettovinst fördelas mellan intressenterna sålunda, att vinsten, i vad den belöper på en under varje bokslutsår bortfraktad kvantitet av intill 3,750,000 ton, delas lika mellan preferens- och stamaktieägarna (*staten*, respektive Grängesbergsbolaget) samt, i vad den belöper på överskjutande kvantiteter, fördelas med $\frac{2}{3}$ till *staten* och $\frac{1}{3}$ till Grängesbergsbolaget. Vid sidan av den i avtalets § 25 omförmälda vart tionde år återkommande rätten att inlösa stamaktierna i malmbolaget har *staten* i § 26 betingat sig en extra ordinär inlösningsrätt, som bereder *staten* en under vissa omständigheter värdefull möjlighet att tidigare än som eljest kunnat ske förvärva trafikbolagets andel i ifrågavarande gruvor. Härom uttalades i 1927 års proposition i ämnet följande.

Denna särskilda inlösningsrätt är i främsta rummet avsedd att utgöra en garanti mot obehörigt utländskt inflytande å bolagets skötsel. Den erbjuder emellertid även i övrigt ett skydd för *statens* intressen, särskilt för den händelse *statens* medkontrahenter skulle på viktiga punkter försumma att fullgöra sina åtagna förbindelser. Till säkerhet för att *staten* icke skall begagna sig av denna särskilda inlösningsrätt annat än då för *staten* viktiga intressen stå på spel har lösesumman blivit fastställd efter sådana grunder, att den kommer att uppgå till betydligt högre belopp än vad *staten* har att erlagga i händelse av inlösen i vanlig ordning. Från stamaktieägarnas sida har emellertid framhållits att det trots de sålunda fastställda grunderna för lösesummans beräkning icke kan anses uteslutet, att en inlösen enligt § 26 skulle med hänsyn till rådande konjunkturläge visa sig så ekonomiskt fördelaktig för *staten*, att denna enbart av nämnda anledning funne sig böra påkalla tillämpning av paragrafens bestämmelser. Ehuru det knappast är tänkbart, att ett dylikt konjunkturläge skulle inträda, synes det likväl böra från *statens* sida uttalas, att ett utnyttjande av situationen på angivet sätt icke skulle stå i överensstämmelse med paragrafens syfte.

Enligt 1927 års avtal är Luossavaarabolaget berättigat att från gruvfälten Kiirunavaara, Gällivare och Luossavaara för varje bokslutsår *bortfrakta sammanlagt högst 9 miljoner ton järnmalm*, dock att den sålunda fastställda årskvantiteten kan överskridas med intill 10 procent under iakttagande av att de under en period av tre på varandra följande bokslutsår bortfraktade kvantiteterna icke må sammanlagt överstiga 27 miljoner ton. Enligt samma avtal har Grängesbergsbolaget förbundit sig att begränsa exporten av malm från de Grängesbergs Gruvaktiebolag tillhöriga gruvorna i Grängesberg, så att densamma ej överstiger 1 miljon ton årligen.

Ett senare avtal av år 1932, vilket föranleddes av den senaste ekonomiska krisens återverkningar på Luossavaarabolagets verksamhetsområde, avsåg

bland annat att tillföra bolaget ökat rörelsekapital och att till konsolidering av bolagets ställning för mötande av nya kriser bereda tillfälle till fondering av vinster inom bolaget.

Enligt *här föreliggande förslag till tilläggsavtal* skulle från de lappländska malmfälten intill den 1 oktober 1940 få bortfraktas ytterligare högst 6 miljoner ton samt från gruvorna i Grängesberg intill utgången av år 1940 ytterligare högst 600,000 ton malm.

Med avseende å fördelningen av vinsten å den ifrågasatta merbrytningen föreslås, att $\frac{1}{3}$ av denna vinst skall avsättas till en avskrivningsfond, som, i händelse statsinlösen äger rum, skall oavkortad bibehållas i bolaget, under det att återstående $\frac{2}{3}$ av vinsten skola disponeras i enlighet med bestämmelserna i 1927 och 1932 års avtal. Innebörden av denna bestämmelse har av departementschefen i korthet angivits vara, att, därest inlösen av stamaktierna äger rum, staten har tillförsäkrats vederlag för den minskning i malmtillgången, som genom den ifrågasatta merbrytningen må hava ägt rum, under det att båda intressenterna i princip bibehållas vid sina inbördes rättigheter och skyldigheter enligt gällande avtal, för den händelse inlösen icke skulle komma till stånd.

I avtalsförslaget hava intagits bestämmelser om skyldighet för Luossavaarabolaget att, utan inskränkning i de kvantiteter som bolaget avtalsenligt äger bortfrakta från sina malmfält, årligen till ett pris motsvarande självkostnaden ökad med 10 procent tillhandahålla intill 100,000 ton av malm »lämpad för försök till malmförädling inom Norrbottens län».

Till stöd för förslaget har departementschefen anfört bland annat följande:

Den rådande ekonomiska högkonjunkturen har i sin senare del utmärkts av att på världsmarknaden uppstått brist på vissa betydelsefulla produktionsförnödenheter, främst järn och stål. Detta för en utpräglad ekonomisk uppsvingperiod karakteristiska drag, som närmast förklaras av en starkt ökad anläggningsverksamhet och som återspeglats i stegrade priser, har skärpts genom att leveranserna av malm från vissa utländska gruvdistrikt under senare tid ej kunnat fortgå i samma utsträckning som tidigare.

I detta läge har det synts motiverat att upptaga till övervägande möjligheten av ökad malmexport från Sverige. Dels föreligga ur allmänna synpunkter vägande skäl för att såvitt möjligt motverka råvarubristen. Dels är det med tanke på det ekonomiska utnyttjandet av Sveriges naturtillgångar lämpligt att genom ökad export söka tillgodose den stegrade efterfrågan på malm som nu gör sig gällande. Till risken för att en konjunkturbetingad försämring i avsättningsmöjligheterna senare skall inträda kommer, att marknaden för den svenska malmen kan bli begränsad genom brytning av andra, hittills icke nyttjade fyndigheter. Denna möjlighet kan aktualiseras, för den händelse malmkundernas krav icke inom skäligen gränser nu tillgodoses.

En ökning av exporten bör givetvis ske under beaktande av att mera betydande kapitalinvesteringar åtminstone för närvarande böra undvikas och med tanke jämväl på angelägenheten av en rationell hushållning med ifrågavarande naturtillgångar.

Utskottet.

Redan med de två avtal, som tidigare åren 1922 och 1927 träffats mellan staten och Grängesbergbolaget rörande formerna för en fortsatt gemensam exploatering av de norrländska malmfälten, avsågs att uppnå en lämpligare, mera på lång sikt inriktad malmförsäljningspolitik. Då sålunda år 1922 från statens sida gjordes vissa rätt långt gående medgivanden skedde detta bland annat för att trygga en dylik mera rationell avyttring av malmen i avvaktan på att frågan om statens övertagande av malmfälten inemot år 1936 behövde tagas under övervägande. Malmförsäljningarna hade, enligt vad från Grängesbergbolagets sida då anfördes, dittills huvudsakligen skett till Tyskland. De vunna erfarenheterna under den pågående kristiden visade emellertid hän mot önskvärdheten av en malmmarknad inom flera olika länder, däribland England och Amerika, något som emellertid kunde medföra stora omkostnader, vilka i sin ordning motiverade vissa medgivanden från statens sida. Även vid de förhandlingar, som föregingo 1927 års avtal, framhölls vikten av att genom en ny överenskommelse jämna vägen för en mera rationell försäljningspolitik med ett flertal olika länder som avnämare.

De härefter gångna åren hava emellertid, i viss mån i motsats till vad sålunda åsyftades, kännetecknats av synnerligen starka växlingar i malmav-sättningen. Dessa omkastningar hava såsom känt är ingalunda varit utan sin ofördelaktiga inverkan på företagets produktionsförhållanden och ekonomi. Den ytterligare utökning av exporten, som i nu föreliggande avtalsförslag föreslås, kan också den medföra vissa vanskligheter. Att märka är att här avsedda utskeppning upp emot 11 miljoner ton malm per år — en siffra som med 2 miljoner ton överstiger nuvarande maximikvantitet av 9 miljoner ton och som är mer än fem gånger högre än exportsiffrorna under vissa lågkon-junkturår — ej kan försiggå utan en starkt forcerad brytning med arbete vid gruvorna i treskift och med transporter på malmbanan upp emot gränsen av dess transportförmåga.

Enligt vad departementschefen påvisat föreligga emellertid för närvarande särskilda omständigheter som tala för en ökad svensk malmexport. På senaste tiden har sålunda en allmän brist på järn och stål samt också på den härför erforderliga råvaran järnmalm förelegat, och denna brist har ytterligare skärpts genom att leveranserna från vissa utländska gruvdistrikt varit hämmade. Det har i detta läge ansetts vara ett svenskt intresse att genom ökade malmskeppningar söka tillgodose bristen på råvara. Därest så ej sker kan ökad risk uppkomma för att malmbehoven i stället täckas från hit-tills icke nyttjade fyndigheter, vilka normalt måste anses som mindre ex-ploaterbara, men vilka kunna medföra en bestående ny konkurrens sedan brytningen sålunda en gång kommit i gång.

I betraktande av dessa och övriga i propositionen anförda förhållanden samt med hänsyn också till de upplysningar utskottet därutöver i ärendet inhämtat har utskottet kommit till den uppfattningen, att riksdagen bör genom att godkänna avtalsförslaget möjliggöra den utökning av malmbrytningen, som ansetts önskvärd. Enligt vad utskottet övertygat sig om kan på grund av malmens mäktighet och gynnsamma belägenhet här föreslagna

merbrytning äga rum utan att kraven på en sund hushållning med denna nationaltillgång behöva åsidosättas. Som en tämligen självklar förutsättning för riksdagens medgivande torde dock få uppställas att samtidigt som en jämn arbetstillgång eftersträvas erforderliga förberedelsearbeten för den fortsatta gruvsdriften ej eftersättas.

Vad därefter angår de olika avtalsvillkoren märkas till en början de erinringar, som motionsvis framställts mot den föreslagna normen för vinstens fördelning med — kort sammanfattat — $\frac{1}{3}$ till staten som preferensaktieägare, $\frac{1}{3}$ till Grängesbergsbolaget som stamaktieägare och $\frac{1}{3}$ till en för Luossavaarabolaget gemensam avskrivningsfond. I en väckt motion har nu i stället föreslagits att, efter avsättning av $\frac{1}{3}$ av vinsten på merbrytningen till nämnda avskrivningsfond, återstoden skulle med $\frac{2}{3}$ tillfalla staten och $\frac{1}{3}$ stamaktieägarna. Härvid har framhållits, hurusom redan 1927 års malmavtal förutsätter att efter den 1 oktober 1947 nettovinsten per ton, i vad den belöper sig å en bortfraktad kvantitet av över $3\frac{3}{4}$ miljoner ton, skall fördelas med $\frac{2}{3}$ till staten och $\frac{1}{3}$ till Grängesbergsbolaget. Redan nu utnyttjades rätten att bortfrakta maximum av den i 1927 års malmavtal medgivna järnmalmskvantiteten av 9 miljoner ton per år, och stamaktieägarnas intressen torde väl tillgodoses genom de förtjänster, som kunde göras härav. Den föreslagna rätten till merbrytning och mervinsten härav betydde ett ytterligare tillskott till stamaktieägarna, även om vinsten nedsattes till en tredjedel. Det vore därför, enligt vad motionsvis framhålles, mycket rimligt, att den vinst, som uppstode å merbrytningen, fördelades enligt den beräkningsgrund, som låge till grund för vinstfördelningen efter 1947.

För egen del vill utskottet framhålla, att med hänsyn till såväl de förhållanden, på vilka statens och Grängesbergsbolagets intressen uti ifrågavarande norrländska gruvfält ursprungligen grundats, som också innebörden av de allmänna, efter hand ändrade villkor, varigenom dessa sedermera avtalsmässigt reglerats, skäl visserligen kunna anföras för en för staten gynnsammare vinstberäkningsnorm än som genom avtalsförslaget erbjudes. I frågans läge och för att ej avtalets genomförande skall till eventuell skada jämväl för mera allmänna intressen äventyras, torde vinstbestämmelsen emellertid nu böra godtagas i den utformning, den sålunda vid förhandlingarna erhållit.

I väckta motioner har erinrats, att vid en eventuell framtida statsinlösen lösesumman skall beräknas efter medelnettovinsten å en viss brytningskvantitet samt att denna medelvinst och därmed inlösningssumman kunde påverkas i förhöjande riktning vid en utökning av brytningen enligt nya avtalsförslaget. Av upplysningar som utskottet i detta hänseende inhämtat synes emellertid framgå, att den inträdande minskningen per ton malm räknat i fråga om fasta kostnader (administration, avskrivningar och skuldräntor) sannolikt blir rätt obetydlig samt att denna minskning torde komma att motvägas av högre medelkostnader för själva brytningen och vissa andra faktorer.

Vid exploateringen av ifrågavarande malmtillgångar är, såsom redan i 1907

års proposition i ämnet framhölls, det av synnerlig vikt att tillse att möjligheten att förädla malmen ej uteslutes genom att det malmälgande bolaget finner det »för sig ekonomiskt fördelaktigast att exportera all malm». I förevarande avtalsförslag hava nu intagits tilläggsbestämmelser till 1927 års avtal, vilka bland annat innebära vidgad rätt att erhålla malm till visst lägre pris för järnmalmstillverkning i Norrbotten. Även med erkännande av att dessa nya bestämmelser äro gynnsammare än de tidigare av år 1927, kan utskottet ej finna dem tillfredsställande. Prisberäkningen, innebärande ett pålägg på 10 % utöver självkostnaden, torde visserligen i jämförelse med de priser bolaget kan utfå för exportmalmen för närvarande ställa sig fördelaktig, i all synnerhet som ingen royalty behöver erläggas för här avsedda malm vare sig av Luossavaarabolaget till staten eller av ett blivande järnverk till bolaget. Prisberäkningen kan dock ej betraktas som ett tillräckligt långt gående tillmötesgående för det nationellt betydelsefulla och samtidigt behjärtansvärda ändamål, det här gäller att främja, nämligen användning för malmförädling i Norrbotten av en mycket blygsam del i jämförelse med de värdefulla malmtillgångar som obearbetade bortföras därifrån. Frågan om hithörande bestämmelsers innehåll har aktualiserats genom den pågående tackjärnsutredningen, vilken har att särskilt taga sikte på möjligheterna för anläggning av ett järnverk i Luleå.

Men förutom av prisfrågan äro möjligheterna för en malmförädling i Norrbotten i hög grad beroende av malmens beskaffenhet. På sätt i väckta motioner utvecklas synes i detta hänseende tarvas ett förtydligande av avtalets bestämmelser så att även vid brytningen fallande malmmull ävensom slig från anrikningsverket i Gällivare kunna få uttagas. För att underlätta landets försörjning med fosforsyrehaltiga gödningsmedel är det också i högsta grad angeläget att genom avtal säkerställas den erforderliga tillgången till apatithaltig råvara, något som likaledes torde kunna ske utan nämnvärda olägenheter för gruvbrytningen.

De uppoffringar, som här förutsatta jämkning i avtalet kunna innebära för Luossavaarabolaget, enkannerligen för dess stamaktieägare, torde få betraktas som obetydliga. Erinras må, att Luossavaarabolagets ändamål sådant detta sedan gammalt angivits i bolagsordningen är ej endast att idka gruvdrift utan ock att bedriva malmförädlingsverksamhet. Om bolaget ej självt ser sig i stånd att förverkliga sistnämnda ur nationella synpunkter betydelsefulla del av bolagets syfte, synes den fordran dock kunna uppställas, att bolaget gör vissa begränsade utfästelser, varigenom bolaget åtminstone indirekt kan främja den inhemska järnhanteringen och i sin mån bana vägen för ett järnverk i Norrbotten. Ett ytterligare skäl till eftergift i detta avseende från Grängesbergensbolagets sida är den lättnad i nuvarande, av hänsyn till inhemska järnförädlingen tillkomna restriktioner beträffande exporten från Grängesberg, som bolaget skulle vinna genom nu föreslagna tilläggsavtal. Utöver nu medgivna årskvantitet av 1 miljon ton skulle från gruvorna i Grängesberg få exporteras sammanlagt ytterligare högst 600,000 ton intill utgången av år 1940.

Det synes utskottet önskligt, att i samband med behandlingen av nu föreliggande förslag till överenskommelse också avtalsmässigt klarläggas Luossavaarabolagets skyldigheter i här förevarande avseende så, att denna fråga i möjligaste mån kan hållas oberoende av ytterligare framtida förhandlingar med bolaget under 1927 års avtals fortsatta giltighetstid.

Beträffande de väckta motionerna om garantier för dels ökad skeppning av malm över Luleå dels ock utökning av brytningen i Gällivare må erinras, att Kungl. Maj:t i proposition nr 248 framlagt förslag om särskilda stödåtgärder åt malmkommunerna. Såsom av sistnämnda proposition framgår, torde Luleå, så länge malmbrytningen pågår i nuvarande utsträckning, kunna påräkna en betydande malmutskeppning. Även i Gällivare är sysselsättningen för närvarande god. De motionsvis gjorda yrkandena synas emellertid utskottet förtjäna uppmärksamhet. Gällivare kommuns stora beroende av gruvdriften synes tarva alldeles särskilt beaktande, då enligt tidigare erfarenheter en nedgång i malmkonjunkturen med därav följande minskning av malmbrytningen plägar i första hand och synnerligen hårt drabba nämnda samhälle. Ur sagda synpunkter vore det önskvärt, att brytningen av den utökade kvantiteten malm fördelades mellan de två gruvsamhällena efter samma grunder, som bestämts i 1927 års avtal, förutsatt, att detta låter sig förena med en rationell försäljning av malmen. Härigenom skulle också i viss utsträckning kravet på ökad malmskeppning över Luleå kunna tillgodos, då ju Gällivaremalmen tämligen undantagslöst skeppas över sistnämnda hamn.

Utskottet vill även erinra därom att 1935 års riksdag avlät skrivelse till Kungl. Maj:t ifråga om ökad skeppning över Luleå ävensom att i proposition nr 248 upplysts, att de i ovannämnda båda motioner avsedda spörsmålen skola bli föremål för utredning inom finansdepartementet. Kungl. Maj:t lär icke underlåta att vidtaga de åtgärder, som av utredningen kunna befinnas påkallade.

En ytterligare förbättring av arbetstillgången i såväl Gällivare som Luleå och länet i övrigt bör också kunna förväntas, om ökad och stadigvarande framställning av järnmalmsslig och apatitslig jämte järnförädling och eventuellt även framställning av fosforsyrehaltiga gödningsmedel kommer till stånd inom länet.

Vad angår motionerna i övrigt torde de, i den mån de ej kunna anses besvarade med vad som ovan anförts, ej böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

- I. att riksdagen må,
 - a) med avslag å motionen II: 363 om förkastande utav avtalsförslaget, bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i huvud-

saklig överensstämmelse med det för riksdagen framlagda förslaget;

b) i anledning av motionerna I: 243 och II: 362 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om övervägande av möjligheterna till en jämkning utav avtalets bestämmelser så att behovet av inhemsk råvara för järnförädling samt för tillverkning av fosforsyrehaltiga gödningsmedel bättre säkerställs;

II. att övriga i ämnet väckta motioner, nämligen

a) I: 244 och II: 360, avseende gruvbrytningen i Gällivare;

b) I: 245 och II: 361, avseende större skeppning över Luleå;

c) II: 359, avseende en för staten fördelaktigare vinstberäkning; samt

d) II: 159, avseende skrivelse om gruvföretagets förstatligande,

i den mån dessa motioner ej kunna anses besvarade med vad utskottet ovan anfört, ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 29 mars 1938.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Nilsson* i Malmö, *Hansén*, *Asplund*, *Bergström*, *Nilsson* i Landeryd, *Gustafsson* i Benestad, *Ström* i Lidköping, *Carlström*, *Nilsson* i Fredriksfält, *Nisser* och *Bäcklund*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Jansson* i Falun, *Magnusson* i Skövde, *Strindlund*, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson*, *Andersson* i Prästbol, *Ward*, *Lindberg* i Umeå, *Isacsson*, *von Seth* och *Åqvist*.

Reservation

av herr *Lindberg* i Umeå, som ansett, att till motiveringen å sid. 9 borde till stycket: »I väckta motioner — — — andra faktorer.» fogas följande mening: »Utskottet förutsätter, att därest inlösningssumman skulle påverkas i förhöjande riktning staten på lämpligt sätt kompenseras vid eventuell inlösning av stamaktierna i bolaget.»